

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Partijen, kiezers en gemeentelijk beleid: een empirische toetsing van een politiek-economische theorie

Eijk, C. van der

Citation

Eijk, C. van der. (1989). Boekbespreking van: Partijen, kiezers en gemeentelijk beleid: een empirische toetsing van een politiek-economische theorie. *Acta Politica*, 24: 1989(1), 107-111. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449757>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449757>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

klasse. Andere coëfficiënten leveren zoals gebruikelijk hetzelfde beeld op.

De conclusie van D&E dat autoritarisme niet samenhangt met een klassemiddel als dat van Wright kan aldus veroorzaakt zijn door de zeer zwakke relatie tussen deze conceptualisering van sociale klasse en de klassieke klasse-proxies. Dit was ons voornaamste punt van kritiek. Daarbij komt echter nog het volgende, meer specifiek in antwoord op D&E's reactie.

(a) Anders dan D&E suggereren komt de toetsing van het verschil tussen het proletariaat en de andere klassen niet uit de lucht vallen. In tegendeel, deze is mede geïnspireerd door zowel de *eerste* hypothese van D&E ('Personen die behoren tot de laagste sociale klasse zijn beoordeeld naar hun gemiddelde score op een verkorte F-schaal meer autoritair dan personen die behoren tot de overige sociale klassen'), als de *tweede* hypothese. D&E vinden onze werkwijze 'een vreemde procedure', maar we moeten constateren dat dit het uitgangspunt van hun eigen onderzoek is geweest.

(b) D&E lijken de verschillen tussen hun en onze resultaten mede aan de omvang van de gebruikte databestanden toe te schrijven. Men kan zich echter afvragen of vijf representatieve steekproeven representatiever zijn dan twee representatieve steekproeven. De omvang van alle bestanden is immers zeer groot.

(c) Dat arbeidersautoritarisme onwaarschijnlijk lijkt werd door Meloen (1983) gesteld in die zin dat arbeidersgroepen in termen van *absolute* scores eerder neutraal zijn dan buitengewoon hoog scoren op de F-schaal. Dat zij in *relatieve* zin wat meer autoritair zouden zijn dan andere groepen is hiermee in het geheel niet in tegenspraak. Ons inziens suggereren D&E hier ten onrechte een inconsistentie in het werk van Meloen (zie noot 3, D&E).

(d) Wij moeten toegeven dat het door ons benadrukte feit van de relatieve positieve houding van arbeiders ten aanzien van allerlei vormen van inspraak inderdaad ook door D&E werd geconstateerd. Overigens werd dit verschijnsel al eerder door Middendorp (1978) gesignaleerd. Wij signaleren ook wel degelijk dat D&E het belang van opleiding erkennen.

(e) Ten slotte menen D en E ten onrechte dat wij 'anomie' als een persoonskenmerk beschouwen, zoals zij zelf doen. Zij suggereren bovendien dat de relatie tussen opleiding, anomie en autoritarisme door ons niet onderzocht zou zijn, terwijl er al tien jaar ervaring mee bestaat in het werk van Middendorp (1978).

Tot slot willen wij het volgende opmerken. Met alle waardering en sympathie voor de pogingen van D&E om aan te tonen dat, bij een bepaalde klasseconceptualisering, het 'working class authoritarianism' niet bestaat, blijven wij van mening dat de theoretische en maatschappelijke relevantie van Wrights klassebegrip onvoldoende is aangetoond, met name nu gebleken is dat deze conceptualisering van sociale klasse slechts zeer

zwakke relaties vertoont met de traditionele klasse-indicatoren. Daarmee zouden deze 'klasse-proxies' immers geen klasse-proxies meer zijn. Proxy betekent 'gevolmachtigde', hetgeen in dit verband ons inziens een relatief sterke (geen perfecte) relatie met datgene waarvoor men gevolmachtigde is, zou moeten impliceren. Voor opleiding, inkomen, welstand en subjectieve klasse is dat voor wat betreft Wrights klasseconcept niet het geval. Overigens zijn ook de relaties van de traditionele klasse-indicatoren met autoritarisme (met uitzondering van opleiding) relatief zwak; daar zijn wij het over eens.

C.P. Middendorp

J.D. Meloen

Boekbesprekingen

B. Denters, **Partijen, kiezers en gemeentelijk beleid: een empirische toetsing van een politiek-economische theorie**, CT Press, Amsterdam 1987 (dissertatie, Universiteit Twente).

De wenselijkheid van de grote mate van overheidsregulering die in de 20e eeuw is ontstaan, is met name in de laatste decade onderwerp geworden van een uitgebreide discussie. Een groot deel van deze discussie wordt gevoerd in termen van beleidsaanbevelingen waaraan, zoals Denters in het begin van zijn proefschrift terecht opmerkt, weliswaar 'ideeën ten grondslag liggen over de oorzaken van (die) groei', maar waar de veronderstelde diagnoses zelden zijn onderworpen aan een empirische toets op hun houdbaarheid. Nadat de belangstelling van de lezer is gewekt door de suggestie dat het hier te bespreken boek in deze lacune zal voorzien, blijkt het echter verder te gaan over 'een aanzet tot de verklaring van de mate van overheidsregulering bij Nederlandse gemeenten'. Wat nu? Dit is een geheel andere zaak. In het algemeen hoeft er geen verband te bestaan tussen de determinanten van de (longitudinale) *ontwikkeling* van enigerlei verschijnsel (overheidsregulering) en de (transversale) *variatie* daarin en in het onderhavige geval is het bovendien op inhoudelijke gronden erg onwaarschijnlijk dat een verklaring van een vrij uniforme historische ontwikkeling gevonden zou kunnen worden uit verschillen die rond 1980 tussen verschillende gemeenten bestaan. Hoe dit ook zij, bij de verklaring van deze verschillen tussen gemeenten in mate van overheidsregulering is de belangstelling van de auteur vooral gericht op factoren die de wisselwerking tussen kiezers en politieke partijen betreffen.

In de uitwerking van de algemene onderzoeksvraag gaat Denters uit van wat hij aanduidt als een politiek-economische benadering. Kiezers worden geacht hun eigen welvaart na te streven en dienovereenkomstig te stemmen en partijen worden geacht te streven naar maximalisatie van het aantal te behalen stemmen teneinde hun programma (beleidsvoorkeuren) te kunnen uitvoeren. Vanuit deze uitgangspunten stelt Denters dat de beleidsvoorkeuren van kiezers en die van partijen beide van invloed zijn op de mate van overheidsregulering (en het soort regulering: al dan niet op herverdeling gericht), zij het dat de invloed van elk beïnvloed wordt door de mate van electorale concurrentie. Globaal komt het erop neer dat wordt verondersteld dat bij sterke partijconcurrentie de voorkeuren van de kiezers (met

name van de kiezers in het politieke midden) relatief veel gewicht in de schaal leggen, en bij een geringe mate van concurrentie de mate van overheidsregulering meer wordt beïnvloed door de beleidsvoorkeuren van de (dominante) partijen. Deze algemene verwachtingen worden uitgewerkt in een aantal hypothesen, die empirisch worden getoetst met gegevens uit het Vergelijkend Onderzoek Gemeentelijk Beleid. De data betreffen 342 gemeenten, en zijn vergaard in de periode 1979-1981. Na (in zijn explicietheid voorbeeldig gerapporteerde) toetsing blijkt eigenlijk geen van de hypothesen stand te kunnen houden. Ofwel er is geen significante samenhang waar er wel een werd verondersteld, ofwel een waargenomen verband is precies tegenovergesteld van richting aan wat werd verondersteld, ofwel de uitkomsten zijn voor verschillende indicatoren voor de afhankelijke variabele (mate van overheidsregulering) volstrekt niet consistent met elkaar zonder dat voor de verschillen een plausibele verklaring kan worden gegeven. Terecht stelt Denters dan ook aan het slot van zijn boek dat het door hem ontworpen theoretische model grote onvolkomenheden kent.

Het op basis van empirisch onderzoek verwerpen van hypothesen of theorieën kan van grote waarde zijn. Of dat in een concreet geval echter zo is, hangt af van de status van die theorieën of hypothesen. Naarmate er meer in 'geïnvesteerd' is in termen van uitkomsten van eerder onderzoek, van logische consistentie, van reikwijdte, en van mate van aanvaardbaarheid in het 'forum', des te meer gewicht zal gehecht moeten worden aan falsificatie. Hoe nu moeten we, in dit licht bezien, de waarde van het gerapporteerde onderzoek beoordelen? Naar mijn mening als een slechts zeer beperkte bijdrage aan verdere kennis en inzicht over de onderzochte verschijnselen. Ik zal dit oordeel hieronder toelichten. Allereerst door een klein stukje van de uitwerking van het theoretisch model en de toetsing daarvan als voorbeeld te nemen, en om daar vervolgens enkele algemenere opmerkingen over te maken.

Het voorbeeld is het volgende. Denters neemt aan dat opkomstinstabiliteit bij partijen het besef wakker maakt dat hier een 'belangrijke bron van potentiële stemmenwinst of -verlies' ligt. Dat zou hen ertoe brengen bepaalde vormen van overheidsregulering te propageren om deze stemmen te verwerven. Aangezien verder stemonthouding verondersteld wordt voort te komen uit gebrek aan politieke informatie bij lagere inkomensgroepen, en deze bij uitstek baat zouden hebben bij herverdelend overheidsbeleid, wordt (hoge) opkomstinstabiliteit gehypothetiseerd te leiden tot (veel) op herverdeling gerichte overheidsregulering (dit alles op p. 73). Bij toetsing blijkt echter dat voor geen van de indicatoren van herverdelend beleid er ook maar het geringste effect van opkomstinstabiliteit kan worden aangetoond. Is de hypothese nu onjuist gebleken of niet? Laten wij eerst eens de veronderstelde causale variabele (opkomstinstabiliteit) nader bekijken. Het blijkt dat deze varieert tussen 0.03% tot 1.56% (p. 269). Anders gezegd, kennelijk fluctueert voor elk van de geselecteerde gemeenten de opkomst amper. De vraag is of de verschillen tussen gemeenten die in dit opzicht nog bestaan als indicatief voor wezenlijke onderscheiden tussen hen kunnen worden opgevat. Het ontbreken van significante effecten is dan ook niet verwonderlijk. Belangrijker nog, reflectie

over de waarden van deze variabele leert ons onmiddellijk dat door de operationalisatie (gemiddelde *variatie* in opkomst over de tijd) een wel wezenlijk verschil tussen gemeenten, het opkomstniveau, uit het zicht is verdwenen, terwijl dit laatste hopelijk is wat Denters voor ogen had bij de veronderstelde 'potentieel belangrijke bron van stemmenwinst of -verlies' (immers de veranderingen in opkomst geven veel minder dan het niveau ervan aan in hoeverre er een dergelijk belangrijke bron bestaat). De conclusie is dus dat de formulering van de hypothese en de daaruit afgeleide operationalisatie zodanig zijn geschied dat het onmogelijk is om te zeggen of verschillen in opkomst nu wel of niet leiden tot verschillen in regulering. Het hier besproken voorbeeld is tevens interessant omdat het aangeeft hoe 'los' de schijnbaar streng deductieve wijze van theorieontwikkeling is. Het is reeds lang uit het electoraal onderzoek in Nederland bekend dat de verklarende kracht van informatie en inkomen voor het verschijnsel stemonthouding vrijwel nihil is. Samenvattend: de geformuleerde hypothese is (vanwege de onjuistheid van de eraan ten grondslag liggende assumpties) niet zinvol, en al zou die dat wel zijn geweest, dan zou de empirische uitwerking een adequate evaluatie van de houdbaarheid ervan in de weg staan.

Het hier besproken voorbeeld is in zekere zin niet helemaal 'fair', omdat het het meest marginale aspect van de verzameling geformuleerde hypothesen en uitgevoerde toetsingen betreft. Maar ook bij de meer centrale onderdelen van de theorie doen zich soortgelijke problemen voor met de 'afleiding' van hypothesen, met de operationalisatie van variabelen en met andere toetsingen daarvan.

Vallen de hierboven aangestipte problemen terug te voeren op de werkwijze die in het proefschrift is gekozen? Op zich is er niets verkeers in het uit een theoretisch kader afleiden van hypothesen, om deze daarna empirisch te toetsen. Het probleem zit eerder in het feit dat zinvolle deducties over empirische verschijnselen pas mogelijk zijn op basis van een uitgebreid fonds van adequate basiskennis op het betreffende terrein. Zinvolle hypothesen over de empirie ontstaan niet in een vacuüm van empirische kennis. Denters merkt meerdere malen op dat er ten aanzien van de verschijnselen die hij in zijn onderzoek betreft, nog buitengemeen weinig empirisch bekend is in termen van verschillen en overeenkomsten tussen gemeenten. Is het dan zinvol om dit gebrek met assumpties te compenseren en om daaruit vervolgens hypothesen af te leiden die verdergaande en complexere uitspraken over de werkelijkheid zouden moeten opleveren? Reeds op het moment dat de assumptie wordt ingevoerd wordt de lezer voorgehouden dat deze wellicht onjuist is, en op het moment dat de hypothesen worden verworpen wordt hij daaraan nog eens herinnerd. Zo eindigen wij in onduidelijkheid: is de theorie onjuist, zijn sommige assumpties onjuist, is de waarnemingstheorie onjuist, geen van deze mogelijkheden, of elk van deze? In het hele onderzoek wordt impliciet het belang ontkend van wat in de meeste methodologieboeken niet zonder reden als een van de fundamentele van de ontwikkeling van empirisch zinvolle theorieën wordt gezien, namelijk de noodzaak van relatief eenvoudige kennis als voorwaarde voor het verwerven van meer complexe inzichten. Waarom dan toch in theorieontwikkeling en toetsing zo'n bijna exclusieve nadruk op interactie-effecten (de

mate van invloed van beleidsvoorkeuren op regulering is zelf afhankelijk van de mate van partijconcurrentie) en niet eerst een aantal voor de hand liggende eenvoudiger relaties onderzocht (wat is het verband tussen beleidsvoorkeuren van kiezers en partijen enerzijds en de mate van regulering anderzijds? Wat is het verband tussen de voorkeuren van kiezers en die van partijen? etc.) In dat kader zou dan ook meer empirische aandacht hebben gepast voor een aantal centrale verschijnselen waarover allerlei aannames worden gemaakt die niet alleen ongetoetst zijn, maar in het licht van ander onderzoek zelfs dubieus. Hoe sterk is eigenlijk het veronderstelde verband tussen inkomens van kiezers en hun beleidsvoorkeuren? Zitten de kiezers met middeninkomens wel, zoals wordt aangenomen, in het midden van het politieke spectrum? Staan de VVD en de PvdA wel, zoals wordt aangenomen, in alle gemeenten op dezelfde wijze ten opzichte van elkaar en even ver van elkaar in termen van beleidsvoorkeuren? enzovoort.

Een tweede algemeen probleem is de impliciete veronderstelling dat beleidsvoorkeuren van kiezers en partijen van dermate doorslaggevend belang zijn dat het de moeite niet meer loont naar andere mogelijke determinanten van de mate van regulering te kijken. In hoofdstuk 2 beargumenteert Denters dat gemeenten een 'niet onaanzienlijke' beleidsvrijheid hebben. Zonder deze zouden beleidsvoorkeuren niet van invloed kunnen zijn. Maar tevens betekent het dat het complement (gebrek aan beleidsvrijheid) ook 'niet onaanzienlijk' is. Dit dient ertoe te leiden dat mogelijke andere determinanten van de afhankelijke variabele ook in het onderzoek worden betrokken, zelfs als men daar inhoudelijk niet in geïnteresseerd is, om hun mogelijke invloed te controleren. Als men dat niet doet bestaat zelfs het risico dat het effect van de factoren waarin men echt belang stelt, gemaskeerd wordt door het effect van andere. Toch besteedt Denters in het geheel geen aandacht, noch inhoudelijk, noch als statistische controle, aan mogelijke andere determinanten van overheidsregulering. Ook dit draagt ertoe bij dat de lezer aan het eind van het verhaal met grote twijfels blijft zitten over de waarde en betekenis van de gepresenteerde resultaten.

Ter concretisering van het vorige punt het volgende. De steekproef van gemeenten was (p. 15) gestratificeerd naar gemeentegrootte, kennelijk bestond dus ooit het besef dat omvang wellicht van belang zou zijn voor gemeentelijk beleid. Nergens in de analyses komen wij echter zelfs maar een opmerking tegen dat voor dit kenmerk is gecontroleerd. Andere, mogelijk van belang zijnde kenmerken voor de mate van overheidsregulering op diverse gebieden zijn de demografische en sociaal-economische samenstelling van gemeenten, alsmede de ligging van een gemeente ten opzichte van andere. Neem wat dit laatste betreft bij voorbeeld de woningwetbouw, een van de door Denters gekozen terreinen voor indicering van overheidsregulering. In de jaren zeventig zou het onzinnig zijn geweest om bij de verklaring van de hoeveelheid woningwetbouw in gemeenten niet mede te betrekken dat sommige gemeenten als 'overloop' voor Amsterdam (moesten) functioneren. Nergens rept de auteur zelfs maar over de mogelijkheid dat zo'n mogelijk contextueel effect zou kunnen bestaan, of waarom dat voor zijn onderzoek niet als een probleem hoeft te worden gezien. Ongetwijfeld zou dat het onderzoek